

ARNULF KRAUZE
VIKINZI

Prevela s nemačkog
Mirjana V. Popović

■ Laguna ■

Naslov originala
Arnulf Krauze
DIE WELT DER WIKINGER

Copyright © 2006 Campus Verlag GmbH, Frankfurt/Main.
All rights reserved.
Translation copyright © 2011 izdanja na srpskom, LAGUNA

Sadržaj

Predgovor.....	7
1. Vikinzi – Narod u žiži istorije	11
2. Ratnici, zlato i mitovi – Skandinavija pre i za vreme vikiškog doba.....	26
3. Od gusara i trgovaca do kolonista i kraljeva – Vikinzi na Britanskim ostrvima	59
4. „Namah srca ovog gramzivog naroda goreše od želje za novcem“ – Vikinzi opkoljavaju Evropu	93
5. Od Baltičkog mora do Bosfora i Tigra – Putevi Varjaga	136
6. Na rubu sveta, gde obitava zmija Midgard – Vikiške kolonije u severnom Atlantiku	185
7. Petsto godina pre Kristifora Kolumba – Vikinzi u Americi.....	231
8. Vladari i hrišćani – Skandinavski kraljevi i kraj vikiške ere.....	249
9. Normani – Francuski potomci Vikinga	304
10. Preobražaj u plemenitog Vikinga – Odjeci skandinavske kulture ranog srednjeg veka	321

PRILOZI.....	343
Vremenska tabela	343
Na tragu Vikinga	353
Spisak literature	363
Spisak ilustracija i karata.....	368
Registar mesta, lica i pojmova.....	369
 O autoru.....	 383
 <i>Ekskursi</i>	
Vikinški brod.....	26
Svet vikinških bogova	48
Ratnici i njihovo oružje	74
Svakodnevni život Vikinga.....	100
Svet trgovine.....	140
Vikinzi i smrt	158
Rune.....	178
Island – ostrvo saga i učenjak Snori Sturluson	192
Skaldi – jezički umetnici među Vikinzima.....	202
Skandinavsko društvo	220
Vikinška žena	242
Magija kod Vikinga.....	262
<i>Voluspa – Proroštvo proročice.....</i>	<i>276</i>
Valhala – raj ratnika	298
Vikinška umetnost.....	332

PREDGOVOR

Vikinzi – ova reč budi slike o drakarima u dubokim fjordovima i na pučini uzburkanog mora, o hrabrim, surovim ratnicima, o zveckanju oružja i velikom blagu. Ona je simbol želje za pustolovinom i pljačkom, čežnje za dalekim krajevima i bezobzirnosti bez moralnih ograda. Vikinzi se smatraju poslednjim paganima Severa, koji su se klanjali Odinu, Toru i velikom broju drugih božanstava. Prema njihovom često pominjanom verovanju u sudbinu, oni su, pod uslovom da poginu u boju, odlazili u Valhalu, Odinov ratnički raj, gde su ih valkire služile medovinom. Ali Vikinzi ni tamo ne nalaze večni mir, već se pripremaju za poslednji okršaj na kraju sveta kada će u sumrak bogova krenuti u boj protiv demonskih sila mraka i nestati zajedno sa svojim kumirima...

Ovi ratnici sa severa Evrope uživaju besmrtnu slavu gotovo hiljadu godina posle svog vremena. Njima se pripisuju čast, hrabrost, osveta, rune, ede i sage, kao i legendarni drakari, što su pojmovi koji podstiču romantična osećanja, mitološke priče i ezoterične potrebe. U Nemačkoj su Skandinavci do 1945. godine prisvajani kao istorijski krvni srodnici, u neku ruku kao uzor i ponos germanstva.

Iza takvog spleta mitova, klišea i ideologija krije se narod ranog srednjeg veka, čiji su pripadnici bili preci Danaca i Šveđana, Norvežana, Islandana i ferjarskog naroda*. Ono što se o njima na osnovu stečenog saznanja može reći ne znači da je sve do sada rečeno bilo pogrešno, ali ipak prikazuje Vikinge u potpuno drugačijem svetlu!

Letopisi od 793. do 1066. godine Vikinge opisuju kao gusare lakome na plen, za koje ljudski život nije ništa značilo. Njihovi brodovi širili su strah i trepet od Irske do Italije i od reke Ebro do Labe. Palili su manastire, trgovačka mesta, pa čak i cele gradove. Njihovi napadi i pljačkaški pohodi predstavljali su poniženje za Franačko carstvo, iz koga su nastale Nemačka i Francuska, a najupečatljiviji primer je kada su ljudi sa severa** oskvrnuli čuvenu Dvorsku kapelu Karla Velikog u Ahenu, pretvorivši je u konjušnicu.

Ovakve zastrašujuće priče, međutim, samo su deo istorijske istine o Vikinzima, o kojima se ispredaju mnoge legende. U stvarnosti, Normani su na rubu Evrope kao pragmatičan narod naprosto koristili svaku pruženu priliku, pa su rani srednji vek pretvorili u svoje doba – doba Vikinga. U svojoj epohi bili su faktor moći svetskih razmera.

Pritom su razvili dinamiku kojoj nije bilo ravne. Premda su u svojim zemljama živeli u skromnim seljačkim društvima, Skandinavci su presudno učestvovali u određivanju evropske sudbine. Vikinzi nisu bili gospodari sveta niti su osnivali carstva, no ipak su ostavili trag sve do danas, i to na području od Amerike do Rusije. Uskakali su u najrazličitije uloge kada je trebalo pljačkati i steći dobitak, baviti se unosnom poljoprivredom i osvajati moć: kao seljaci i ribari kolonizovali su Island i ostala ostrva severnog Atlantika, otkrili

* Poznati i kao Farerci ili Ferojci. (Prim. prev.)

** Normani. (Prim. prev.)

su Grenland i Kanadu, njihovi gusari terorizovali su Evropu, kao plaćenici ratovali su u Engleskoj, na Seni i Bosforu, vikinški trgovci su otkrivali nove puteve, koji su vodili duboko u Rusiju i dalje, sve do Bagdada, kao ratnici i političari privremeno su prigrabili engleski presto, dok su na severu Francuske osnovali Normandiju („zemlju ljudi sa Severa“) i značajno učestvovali u osnivanju ranih ruskih država: Novgorodske države i Kijevske kneževine.

Vikinzi su se pokazali kao izraziti realisti, koji su za ostvarenje svojih ciljeva iscrpili sve mogućnosti i ispoljili zavidljujuću fleksibilnost. Bavili su se raznim poslovima kao seljaci i ribari, ali i kao trgovci, pomorski pljačkaši i plaćenici. Neki Skandinavci ranog srednjeg veka objedinili su u sebi sve uloge ne bi li se na taj način izborili sa siromašnim životom na Severu i stekli imetak. Na tlu severne Evrope i u nekadašnjim vikinškim područjima i dan-danas mogu se otkriti blaga koja svedoče o bogatstvu, ma kako da je ono bilo stečeno: na hiljade srebrnjaka iz svih zemalja sveta, nakit, nekadašnje crkvene riznice i još mnogo toga.

Vikinzi su tako doprineli preobražaju sveta pre hiljadu godina – pa su se i sami promenili. Suprotno klišeima o ratnicima severnih Germana koji su vezani za tradiciju i Odinovi poklonici, oni su i u svojoj domovini prihvatili razne uticaje. Tamo su se sa svih strana sveta slivali roba, putnici, ideje i religije. Skandinavci su gotovo tri veka bili u žiži svet-ske istorije i probni kulturni poligon, jer su ipak bili izloženi najvećim promenama u svom vremenu: razvile su se savremene severnoevropske nacije, njihovi jezici su se menjali, ljudi su primali hrišćanstvo, osnivani su gradovi...

Tako su pragmatičari sile i dobiti na kraju i sami otišli u istoriju, jer su od tada vladajući hrišćanski kraljevi i vikinško društvo morali da se prilagođavaju braći po veri na Zapadu.

Ono što je ostalo bila su sećanja na doba kada se jedan po sebi nimalo spektakularan seljački narod otisnuo u svet, gde je postao slavan i ozloglašen. Uz svu trezvenost koju nalažu naučna saznanja, retko kada su se istorija i avanture isprepletale tako intenzivno kao u doba Vikinga. Ova knjiga je bez demonizovanja ili idealizacije ponudila bogat kaleidoskop vikinškog sveta, uz sve šarene i mračne boje.

1. VIKINZI

Narod u žiži istorije

Između prokletstva i obožavanja

Pre nešto više od hiljadu sto godina Evropom se razlegala mnogoglasna i beskonačna jadikovka zbog neizmerno zlih i opakih pomorskih razbojnika, koji se listom klanjaju paganskim bogovima i dolaze iz tajanstvenog maglovitog sveta na Severu. Kao da su ih poslali sami demoni i đavoli, oni su svojim drakarima nasrnuli na vernike. Jedan monah iz oblasti današnje Francuske, letopisac strašnih događaja, ovako je opisao zbivanja: sve je veći broj njihovih brodova i neprekidno pritiče gotovo beskonačna reka razbojnika. Oni svuda ubijaju hrišćane, pale i pljačkaju imanja, a pritom na svom putu ne štede nikoga i nigde ne nailaze na otpor. Prigrabili su gradove kao Bordo, Limož i Tuluz, dok su Tur i Orlean sravnili sa zemljom. Flota bezbrojnih brodova plovi uzvodno Senom i svuda se širi zlo. U ruke su im pali Ruan, Pariz, Šartr i veliki broj drugih gradova. Tako su Vikinzi ušli u istoriju Zapada – barem prema zapisima sveštenika koji

su u Francuskoj, Nemačkoj i na Britanskim ostrvima iz godine u godinu beležili događaje na pergamentu. Čitalac ovih letopisa teško sebi može objasniti zašto su Vikinzi danas toliko omiljeni. Da li je proteklih hiljadu godina zaista prekrilo zaboravom strahote Skandinavaca?

Istini za volju, slika o njima imala je odvajkada mnogo lica. Pobožni fratri u Francuskoj svakako su bili u pravu kada su opisivali nedela Normana. Ali oni su pisali apokaliptične izveštaje, čija proročanstva Vikinzi, bez obzira na svoje zle namere, nikako nisu mogli da ostvare. Oni naprosto nisu raspolagali tolikim brojem ratnika i u načelu nisu bili mnogo svirepiji od Engleza ili Franaka. Doduše, sledili su pagansku veru i zbog toga su bezobzirno pljačkali hrišćanske manastire. Zato su ih demonizovali. U starim spisima tek je uzgred zabeleženo da su glavari iz severne Evrope posećivali franačke dvorove, stupali kao ratnici u njihovu službu i rano upoznali hrišćanstvo – iako nisu brzo mogli da se sprijatelje s njim.

Tako su Vikinzi, s jedne strane, izašli na zao glas kao svirepe palikuće, a opet, Skandinavci su negovali sliku svojih predaka posvećenih poljoprivredi, trgovini i zanatstvu, zapravo jednog snalažljivog i u suštini miroljubivog naroda. Svojim izvanredno napravljenim brodovima Normani nisu napadali samo manastire (što se ne može osporiti), već su pre svega otkrivali nove zemlje i podsticali razvoj privrednih odnosa među narodima.

Sa drugog, romantičnog stanovišta, Vikinzi su bili hrabri i časni ratnici ispunjeni čežnjom za dalekim zemljama i pustolovinama. Kasnije su severni Germani, naročito u Nemačkoj, važili za plemenske srodnike, pa su im pripisivali plavu kosu i plave oči, stilizujući ih u tobožnje paradne Arijeve. Na kraju su moderni Evropljani otkrili Vikinge kao

skandinavske pretke otvorene prema svetlu, koji nisu pridavali naročitu važnost rasi, kulturi i religiji. Oni su, naime, pozajmljivali tekovine ostalih naroda, a njihovi trgovački centri razvili su se u stecišta multikulturalnih susreta.

Postoje, dakle, različita viđenja Vikinga, od toga da su bili poslednji pagani odani tradiciji do toga da su bili agnostici skloni uvođenju novina i skoro na pragu hrišćanstva; zatim da su bili grubijani koji poštuju žene i neguju stroge običaje, te ljubitelji žestokih pijanki na kojima su se prepuštali pravim masovnim orgijama sa robinjama; da su se selili bežeći od gladi i bede ili bili prikriveni kriminalni trgovci podstaknuti neutoljivom pohlepom za bogatstvom; da su bili plemenski ratnici sa strogim kodeksom časti ili dosetljivi gusari, koji su se rado sklanjali s puta ravnopravnim protivnicima. Između tih krajnosti kreću se opisi Vikinga. Mi ćemo u nastavku pokušati da otkrijemo istorijsku istinu.

Vikinzi, Normani, Varjazi

Zbrku izazivaju već i sami nazivi Skandinavaca tokom vekova. Najpoznatiji su: Vikinzi, Normani i Varjazi. Danas je uobičajeno da se svi severnogermanski narodi ranog srednjeg veka nazivaju Vikinzima. Između 793. i 1066. godine – prema pojednostavljenim istorijskim podacima – pojedine grupe ili čitavi delovi stanovništva raštrkali su se u svim pravcima sveta: Dance i Norvežane privlačila su Britanska ostrva, Franačko carstvo i ostrva u severnom Atlantiku. Šveđani su prešli preko Baltičkog mora i stigli do Finske, a potom i do baltičkih zemalja, kao i u mnoga područja Juugoistočne Evrope – u Poljsku, Belorusiju, Rusiju i Ukrajinu. Izvesno vreme krstarili su preko Crnog mora, Volge i

Kaspijskog jezera do današnjeg Istanbula, zatim do Bagda- da i Kavkaza. Sa Islanda dospeli su do Grenlanda i kanad- ske obale.

Premda Skandinavci u ono doba nisu živeli u jedinstve- noj državi, mnoštvo sličnosti povezivalo ih je u jednu zajed- ničku kulturu: međusobno su mogli da se sporazumevaju staronordijskim jezikom, sličnim današnjem islandskom. Koristili su runsko pismo i pretežno verovali u stare ger- manske bogove, kao što su Odin i Tor. Njihove kuće i način života bili su slični, baš kao njihova odeća i umetnički stilo- vi. Zbog toga je opravdano da se svi oni u pomenutom zna- čenju nazivaju Vikinzima.

Istina, oni bi to odbacili kao uvredljivo. Razloge je u XI veku otkrio naučnik Adam iz Bremena u jednom opisu Danske: „Ovde ima mnogo zlata koje su opljačkali gusari. Ovi morski razbojnici, koji su se kod njih zvali Vikinzi, ali kod nas ‘jasenovi ljudi’* plaćaju danskom kralju danak da bi mogli da preduzimaju... pljačkaške pohode. Događa se, me- đutim, da pruženu slobodu u delovanju protiv neprijatelja zloupotrebe protiv sopstvenih ljudi. Oni ne poznaju uza- jamnu vernost i bez samilosti će zarobljenog sunarodnika prodati svom prijatelju ili varvarima kao kmeta.“

Za Skandinavce su, naime, svi „Vikinzi“ bili gusari od kojih su zazirali podjednako kao Franci ili Englezi. Kada bi u ono vreme neki danski ili norveški seljak rekao da preko leta ide na „viking“, to je značilo da ide u pljačkaški pohod. Njihova meta najčešće je bila obala Engleske ili Franačkog carstva, ali su to ponekad bili i njihovi skandinavski susedi. Poreklo reči nije poznato, te postoji nekoliko objašnjenja, između ostalog da potiče od pojma trgovačkog mesta (*Wik*), staronordijske reči za zaliv (*vík*) ili južnonorveškog

* *Ascomanni*. (Prim. prev.)

geografskog pojma *Viken*. Ali njeno značenje bilo je jasno: Viking je bio morski razbojnik. Tek je u romantičnom XIX veku prikazan u lepšem svetlu, kao hrabri junak, pa se sto- ga svi Skandinavci u periodu između 800. i 1100. godine nazivaju Vikinzima.

Letopisci koriste mnoštvo drugih naziva za skandinav- ske pljačkaše: pagani, varvari, gusari i jasenovi ljudi, što se verovatno odnosilo na drvo od koga su pravili lukove ili brodove. Pored toga, označavali su ih i po poreklu, kao Dance ili ljude sa Severa (*nortmanni* ili *normanni*).

Otuda potiče naziv Normani, koji danas podrazumeva Skandinavce koji su se, od 911. godine, naselili u Norman- diji na severu Francuske, gde su se ubrzo romanizovali. Šve- đani koji su prodrli u Istočnu Evropu nazvani su Varjazima, tj. „zakletima“, a po njima je nazvana i legendarna varjaška garda na dvoru u Konstantinopolju.

Drugi naziv imao je dalekosežne posledice: među Slove- nima raširio se naziv „Rus“ za Šveđane, što je bilo povezano s rečju *ruotsi* („veslač“) iz finskog jezika. Ovaj naziv preneo se, posle poslovenjivanja vladara švedskog porekla, na nji- hovu pretežno slovensku državu i stanovništvo. Danas go- vorimo o „Rusima“, pri čemu značenje ove reči više nema nikakve veze sa Skandinavcima.

Njihovi mnogobrojni zbunjujući nazivi podudaraju se sa pojavom Vikinga širom Evrope, ali jedno im je zajedničko: svi su oni napuštali svoju domovinu – privremeno ili zauvek.

Zašto i kuda su putovali Vikinzi?

Između kraja VIII i sredine XI veka Vikinzi su se širili po svetu na sasvim različite načine. To je očigledno započelo

gusarskim pohodima na britanske i franačke obale, koji su tokom decenija postajali sve učestaliji i intenzivniji. Kasnije su Normani počeli da provode zime u napadnutim zemljama, pa su, i to pre svega u Engleskoj, otimali zemlju da bi se naselili tamo sa celokupnom svojom imovinom. U pozno vikinško doba, danski kraljevi preduzimali su prave vojne pohode na Englesku, te su čak privremeno prigrabili njen presto. Oni su se miroljubivo nastanili na nenaseljenom Islandu, Ferjarskim ostrvima* i Grenlandu. Istovremeno, skandinavski trgovci putovali su u mnoge zemlje na svetu dospevši sve do Konstantinopolja i Bagdada.

Kako objasniti činjenicu da je jedan „varvarski“ narod s ruba Evrope doživeo tako uspešnu ekspanziju i privremeno stvorio sferu uticaja koja je sezala od polarnog kruga do Bosfora?

Iako se na to ne može dati sveobuhvatan odgovor, ipak se zna šta je omogućilo ovo širenje, kome do tog vremena nije bilo ravnog: izum i razvoj legendarnih drakara dogodio se u pravi čas. Ovi brodovi omogućili su Vikinzima takvu brzinu i pokretljivost kakve u tadašnjoj Evropi nisu bile zabeležene. Drakarima su se otiskivali na more i vraćali se s bogatim plenom, ili bi na njih natovarili svu svoju imovinu (uključujući i stoku) i krenuli u potragu za novom zemljom za naseljavanje.

Osim toga, Evropa ranog srednjeg veka bila je zahvaćena preobražajem – bio je to svet u potrazi za svojom budućnošću. Za karolinške vladare, koji su inače vodili glavnu reč, uzor je bilo Rimsko carstvo nestalo pre mnogo vekova, čiji su sjaj pokušavali da povežu sa hrišćanskom religijom. U tome je najveći uspeh postigao Karlo Veliki, osnivač novog zapadnog carstva, 800. godine.

* Pravilnije od ustaljenog naziva Farska ostrva. (Prim. prev.)

Ostaci njegovog zamka u Ahenu i dan-danas podsećaju na „oca Evrope“. Ali posle careve smrti, 814. godine, nastao je dubok jaz između težnji i stvarnosti: premda je na dvorovima i u zamkovima postojala raskoš i premda su mnogi manastiri posedovali bogate riznice, carstvo Karolinga zapravo je bila divljina između Atlantika i Labe, sa raštrkanim naseljenim ostrvima. Nije bilo moguće odbraniti sve obale velikog carstva. U te neobezbeđene delove prodrli su Vikinzi svojim brzim brodovima, privučeni franačkim (i engleskim) bogatstvom.

U ono vreme u Skandinaviji su vladali odnosi koji su mnogo vekova ranije bili tipični za južna germanska plemena. Nasledno plemstvo držalo je vlast u rukama i težilo je sticanju bogatstva i ugleda. Njegovi brojni sinovi smatrali su sebe pre svega ratnicima i želeli su da se dokažu u borbi. A najveća slava sticala se osvajanjem velikog plena. Ni drugi Skandinavci, bilo da su bili seljaci ili trgovci, nisu zazirali od napada na susede i pljački. Takav način postupanja bio je svojstven drevnim običajima tradicionalnih plemenskih društava. Uz to, severni Germani nisu živeli u izobilju. Većina stanovništva, pretežno seljaka, bila je prepuštena na milost i nemilost surovoj prirodi. Stoga su odvajkada, u naročito teškim vremenima, bili spremni da napuste svoje domove i otisnu se u novu domovinu. Poznati su mnoga plemena i narodi koji su u davno doba, ili pak pre mnogo generacija, krenuli tim putem, poput Gota, Angla, Sasa. Pored toga su i unutrašnjopolitička suparništva i borbe u Danskoj i Norveškoj pružili mnogo razloga za ekspanzionističke težnje Vikinga. Kombinacija isplativih, slabo branjenih meta, brzih brodova i siromašne domovine podstakla je širenje Vikinga koje je potrajalo više od dvesta pedeset godina.

Formula nordijskog uspeha: pokretljivost, fleksibilnost, dinamičnost

Oni se zaista nisu ponašali kao tromi plemenski ratnici, vezani za određene rituale. Naprotiv, Vikinzi su se pokazali kao izričiti pragmatičari. To su, kako je poznato, pre svega simbolizovali njihovi brodovi. Preorali su mora i plovili rekama, a ponekad bi, čak, prebacivali i brodove preko kopna. Ali kad bi se javila neophodnost promene prevoznog sredstva, pomorski ratnici brzo su se pretvarali u konjanike. To su, na primer, osetili Englezi kada bi im Danci otimali konje kako bi nastavili pohod starim rimskim putevima.

Vikinzi su nastupali u četama od nekoliko desetina do nekoliko stotina ljudi, a retko u formaciji prave vojske, sa nekoliko hiljada ratnika. Što su se ove naoružane grupe, spremne na sve, učestalije pojavljivale na Britanskim ostrvima i u Francuskoj, utoliko su češće sudelovale u tamošnjim unutrašnjopolitičkim sukobima. Skandinavci su sklapali saveze sa vladarima, stupali u njihovu službu kao plaćenici, a nisu prezali ni od međusobnih okršaja. Uvek su odmeravali šta im donosi najveću dobit: pljačka i plen, ucena, otkup, danak, plaćanje srebrnjacima ili zemljom. Zauzvrat su se borili uz pomoć brodova, na konjima ili pešice, otvoreno i iz zasede, na bojnopolju, opsedajući neprijatelja ili kopajući šančeve i čekajući ga. Sve je bilo moguće.

I još više od toga – poznato je da su Vikinzi vodili iznenađujuće raznovrstan život. Jedan je tako obrađivao svoju zemlju u Norveškoj, leti bi išao u vikinške pohode, a „uzgred“ se još bavio trgovinom. Čak su i oni koji su se prevashodno bavili trgovinom po potrebi posezali za

oružjem i bili ratnici. Budući da su se mnogi od njih bavili veoma raširenom i unosnom trgovinom robovima, oni su napadima obezbeđivali stalno snabdevanje „ljudskom robom“. Time što su nakratko uskakali u ulogu gusara, oni su se branili od neugodne konkurencije, harajući i paleći njena trgovačka mesta. To su barem pretpostavljali uspešni frizijski trgovci, čije je naselje Dorestad, kraj današnjeg Utrehta, bilo toliko često meta napada, da su ga naposljetku napustili.

Vikinzi su se na taj način prilagođavali nametnutoj situaciji u svom okruženju, pokušavajući da u svoju korist utiču na nju – bilo nasilnim sredstvima, doslednom miroljubivošću ili kombinacijom ova dva načina u najrazličitijim varijacijama. Dobit je uvek bila vrhovno načelo, što se naročito ispoljavalo kroz dovlačenje ogromnog blaga i kovanog novca u skandinavsku domovinu. Glavešine i veleposednici su time obezbeđivali vlast, jer bi bogatstvom privlačili ratnike koji su očekivali nagradu za svoju lojalnost i služenje pod oružjem. To je simbolično prikazano u sagi o nibelunškom blagu, koje je na Severu bilo nadaleko poznato kao Niflungar. Njihovo rajnsko blago oličavalo je moć blaga kao takvog. Vikinzi su sticali bogatstvo zahvaljujući uspešnom obrascu pokretljivosti, prilagodljivosti i dinamičnosti, kao i tome što su svojim žrtvama, tokom cele jedne epohe, ulivali strah u kosti.

Doba Vikinga: od 793. do 1066. godine

Četvrtina milenijuma između 793. i 1066. godine s pravom se označava kao doba Vikinga. U to vreme Skandinavci su

imali snažan uticaj, kao nikada pre ni posle toga, jer im je rani srednji vek pružao idealne uslove i prilike.

Ta epoha predstavlja vreme preobražaja, vreme kada je Zapad, u periodu između antičkog doba i hrišćanstva, išao svojim putem. Kraj Rimskog carstva i slom jedinstvenog sredozemnog sveta doveli su do pomeranja težišta moći na Sever. Večni Rim živeo je od slavne prošlosti i predstavljao versko središte, budući da se u njemu nalazio papski presto, ali više nije bio politički centar. Ovaj se sada nalazio s druge strane Alpa i to pre svega u ahenskom zamku Karla Velikog.

Uz to se dogodilo nešto što je za Vikinge bilo daleko važnije: prodorom muslimanskih Arapa, čija su se carstva prostirala od Španije, preko obala severne Afrike, do Sirije, stari trgovački putevi bili su ugroženi, premda ne i prekinuti. Hrišćanske evropske zemlje i Istočno rimsko carstvo, odnosno Vizantija, tragali su za novim putevima na Severu. Pronašli su ih na Severnom i Baltičkom moru, do kojih se stizalo kopnenim i rečnim putem. Tako se sada deo robnih tokova odvijao u neposrednoj blizini Skandinavije. Ono čime su se njeni stanovnici već vekovima umereno bavili, naime pljačkom i trgovinom, razvilo se u novim uslovima u veliki posao – i obogatilo moćnike na severu Evrope.

Istovremeno su vršili značajan uticaj izvan svojih granica: na Englesku i Irsku, na kopneni deo Franačkog carstva zahvaćenog raspadom, kao i na mnogobrojna, pretežno slovenska plemena Istočne Evrope. Vikinzi nigde u ovim područjima nisu naišli na moćnog protivnika, koji bi uspeo da ih zaustavi uz pomoć zbijenih vojnih snaga. Dešavalo se upravo suprotno: Englezi, Irci, Velšani i Škotlandžani, Franci i slovenska plemena međusobno su ratovali u manjoj ili

većoj meri. Oni su tako pružali priliku Normanima da se mešaju u sukobe i izvlače korist iz toga. Kad bi, naprotiv, naišli na jakog protivnika, kao što su bili španski Mavri, brzo bi se povlačili.

Na drugim mestima Vikinzi su osnivali gradove (kao u Irskoj i istočnoj Evropi), vladali sopstvenim, manje ili više samostalnim, carstvima (kao u Dablinu, Jorku i Normandiji), otimali krune u tuđim zemljama (u Engleskoj) i pritom, u najmanju ruku, sudelovali u nastanku buduće velesile (u Rusiji) i kolonizovali otkrivena područja (Island i Grenland). Kao trgovci osnivali su trgovačka mesta i pronalazili nove puteve. Uzgred su otkrili Ameriku, premda iz tog poduhvata u krajnjoj liniji nije proistekla nikakva posledica. Pokazalo se da su Vikinzi ranog srednjeg veka predstavljali zadivljujući fenomen, čije se dejstvo osećalo dugo posle njihovog doba. Nisu imali jedinstveno carstvo niti su obrazovali savez – ali njihov svet je oko hiljadite godine sezao od severnoameričkog Njufaundlenda do stepa središnje Azije i od Grenlanda do Sredozemnog mora. Ni jedan narod njihovog doba nije ni približno imao tako široke vidike.

Narod zahvaćen preobražajem

Skandinavci su sudelovali u preobražaju Evrope, ali su upravo oni sami bili izloženi najvećim promenama. Bili su narod čija se kultura preobražavala i razvijala od nasleđenih tradicija mnogobrojnih nordijskih plemena i malih kraljevstava do velikih hrišćanskih nacija severne Evrope.

Na ovaj proces jasno ukazuju fundamentalne jezičke promene. Severni Germani su, doduše, s početka vikinškog doba

u celini gledano koristili svima razumljiv jezik, ali je već u to vreme nastupila njegova podela na danski i švedski, kao i na norveški, islandski i ferjarski. To se izgleda odvijalo paralelno sa nastankom skandinavskih nacija, kojima su krajem XI veka listom vladali kraljevi, izuzev na Islandu. Monarsi su bili vezani za Zapad i želeli su da oponašaju nemačke, francuske i engleske vladare. Osnivali su gradove i podizali crkve, uveli plaćanje dažbina i poreza i naposljetku stvorili jedinstvenu državu. Skandinavske nacije postale su deo hrišćanske Evrope.

Prihvatanje hrišćanstva nesumnjivo je predstavljalo najpresudniju promenu u doba Vikinga. Širenje nove religije na severu kontinenta pratio je nastanak sve većeg broja crkava, manastira, knjiga, kao i uvođenje latinskog pisma. Do tada su, uprkos preovlađujućem tradicionalnom verovanju u Odina i druga božanstva, Normani bili narod između religija i kultura. Vikinzi su prema vesnicima hrišćanstva mogli da budu neprijateljski raspoloženi, sumnjičavi ili ravnodušni, pa ipak su hrišćanske predstave svesno ili neprimetno prodirale u pagansku religiju. Zato slavni ep *Voluspa* nikako nije drevna paganska pesma, već svedočanstvo ove prelazne faze. Čak su i brojne paganske amajlice sa Torovim maljem nastale verovatno kao odgovor na hrišćanski krst. Na kraju krajeva, upravo je vikinško doba sa širokim spektrom religijskih predstava, koje su se međusobno trpele i prihvatale, dovelo do pobeđe hrišćanstva.

Međutim, Skandinavci onog vremena bili su izloženi brojnim stranim uticajima, pri čemu se ne može utvrditi značaj svakog pojedinačno. U svakom slučaju, oni se nisu svodili na hrišćanstvo i sjaj franačke dvorske kulture, koju je severnoevropsko plemstvo pokušavalo da oponaša. Tako je, recimo, stanovništvo Birke* i drugih delova

* Poznata i kao Bjerke (Prim. prev)

Švedske prihvatalo način odevanja stepskih naroda i Arapa, ili su se, na primer, u dvoranama na Severu čule priče, koje su pre toga već pripovedane u karavan-sarajima središnje Azije. Vikinzi su preuzimali mnoštvo tekovina sa velikog područja pod svojom vlašću, ali su im udarili vlastiti pečat.

S druge strane, kao doseljenici na tuđoj zemlji, odmah su bili spremni da se odreknu svog identiteta i preuzmu nasleđe nove domovine. Ne može se drugačije objasniti zašto su se potpuno asimilovali pod Englezima i Ircima, u francuskoj Normandiji i među Slovenima u Rusiji, i pritom se gotovo ni po čemu nisu razlikovali od domaćeg stanovništva.

Šta je ostalo posle hiljadu godina

Značajni su tragovi i posledice koje su ostavili Normani posle više od jednog milenijuma. Očigledno je da su kao istorijski likovi i kao literarni i filmski predložak veoma omiljeni, kao i da su dan-danas popularni, o čemu svedoči održavanje vikinških sajмова i svetkovina.

Danas postojeće nacije u Skandinaviji sebe smatraju proizvodom vikinškog doba i čuvaju svoju baštinu u vidu mnoštva arheoloških nalaza. Pored toga, veliki broj naziva mesta, ne samo u severnoj Evropi nego i na Britanskim ostrvima, a takođe i u Normandiji, ukazuje na vikinšku etimologiju. Tamo gde nisu ostavili takve tragove, brojne izložbe podsećaju na morske razbojнике velike hrabrosti i pustolovnog duha.

U Kanadi i SAD rado se poseže za nasleđem severnih Germana, od kada su njihovi ostaci na Njufaundlendu

naučno uglavnom nesporni. Na taj način, istorija (evropskih) doseljenika seže još petsto godina dalje u prošlost.

U Rusiji se prisećaju ne samo rane nacionalne istorije nego i skandinavskog uticaja na nju. Tamo je, od vremena carice Katarine Velike u XVIII veku, besneo pravi sukob među naučnicima o uticaju Vikinga na stvaranje prve ruske države. Mišljenja su sezala od strogog poricanja njihovog značaja do toga da se predstavljaju kao tobožnji germanski državotvorci. Tako je naučni sukob postao političko pitanje, za koje su nacionalni, ideološki i rasni argumenti bili presudni. Čini se da je ovaj spor u međuvremenu prevaziđen i da se uloga Normana ranog srednjeg veka objektivno uvažava.

Istina o Vikinzima

Međutim, kako se pokazalo, istorijska istina o Vikinzima jeste višeslojna. Suprotno brojnim stereotipima o ubilačkim razbojničkim bandama, gramzivim trgovcima ili poslednjim germanskim paganima, Normani su se pokazali kao prilagodljiv narod sa iznenađujuće otvorenom kulturom. Ona je u sebi neko vreme objedinjavala germansku baštinu i hrišćanski Okcident, da bi se naposletku opredelila za Zapad i Evropu. Međutim, doba Vikinga nije stalno pružalo mogućnost izbora. Bilo je potrebno da protekne čak više od dvesta godina da bi se hrišćanstvo nametnulo. Za to vreme, na Skandinavce su delovali mnogi uticaji i različite kulture.

Ko može da presudi šta je nasleđeno, šta je tuđe, a šta autohtono? Vikinzi su od tuđih i sopstvenih elemenata sazdali značajnu kulturu, koja se ispoljila u njihovim

brodovima, umetnosti, pesništvu i mitovima. Njihova svedočanstva predstavljaju legat naroda severne Evrope, koji su dvesta pedeset godina značajno uticali na istoriju.